

Pätevä kuvaus Suomen ja Ruotsin sotilasyhteistyön historiasta

Sten Ekman:

Pohjolan salainen liitto. Ruotsi ja Suomi kylmässä sodassa. Alkuteos: Sverige och Finland under kalla kriget: hemligt militärt samarbete. Suomentanut Veikko Ahola. Docendo 2018. 252 s. ISBN 978-952-291-521-4.

Pohjois-Ruotsin sotilaalliseen maanpuolustukseen omissa tutkimuksissaan vihkiytyneen ruotsalaisen Sten Ekmanin (s. 1949) tietokirja tarjoaa sukelluksen Suomen ja Ruotsin sotilaallisen yhteistyön historiaan. Tutkimus avaa ruotsalaisen näkökulman kylmän sodan aikaisiin asetelmiin, joissa Suomi toimi ”puskurina” Ruotsin itäisellä reunalla. Samalla teos taustoitaa yleisen historian perusteet viime vuosisadan historiaa vähemmän tuntevalle. Se on oikeastaan läpileikkaus koko 1900-luvun suomalais-ruotsalaiseen yhteistyöhön ja sen taustoihin, vaikka otsikko antaakin olettaa käsittelyn rajoittuvan vain kylmän sodan aikaan. Ekman antaa lukijan odottaa ”pääsyä” kylmään sotaan jonkin aikaa, sillä tapahtumia sivutaan kirjan ensimmäisellä puolikkaalla harvakseltaan. Käsittely painottuu aluksi Suomen itsenäisyyden alkupuolelle sekä viime sotien aikaisiin tapahtumiin.

Joiltain osin Suomen itsenäisyyden alkuvaiheet on kuvattu hiukan liian hätäisin johtopäätöksin: esimerkiksi jääkärit esitetään sortokauteen liittyvinä ”maanpakolaisina”, vaikka heidät pääosin värväystoiminnan kautta järjestettiin Saksaan sotilaskoulutukseen. Historian yksityiskohdat eivät kuitenkaan horjuta kautta kirjan läpinäkyvää arvostusta suomalaista sotilaskoulutusta ja puolustuskykyä kohtaan. Tutkimuksessaan Ekman osoittaa ruotsalaisten pitäneen arvossa suomalaisten tahtoa puolustaa omaa maataan, joskaan sen ei kylmän sodan aikaisissa laskelmissa arveltu loputtomiin riittävän. Ruotsilla olikin tähän varautuen suunnitelmia, jotka sisälsivät sotilaallisia toimia oman maa-alueen lisäksi myös Suomen puolella. Ekmanin kirjan mielenkiintoisimpia teemoja ovatkin siten ruotsalaisten puolustussuunnitelmien tarkastelut, joiden lukeminen rinnan tiedossa olevien suomalaisten kylmän sodan

aikaisten suunnitelmien kanssa avaa uudenlaisen pohdinnan näkökulmia.

Aikaisempi sotahistorian tutkimus on jo avannut meille dualistista uhkakäsitystä 1950- ja 1960-lukujen suomalaisessa puolustussuunnittelussa, jossa uhkan arvioitiin ainakin virallisesti suuntautuvan Suomeen lännestä.¹ Ruotsilla ei Ekmanin mukaan ollut epäselvyyksiä uhkan painopisteestä. Suunnitelmat ja arviot pohjautuivat eräitä länsiskenaarioita lukuun ottamatta vain Neuvostoliiton muodostamaan uhkaan. Kuitenkin Suomen haastava asema idän ja lännen välisenä puskurina YYA-velvoitteineen tiedostettiin Ruotsissa. Samalla se hankaloitti maiden välistä yhteistyötä, koska liian läheiset suhteet olisivat loukanneet suurvaltaa. Ekmanin mukaan kuitenkin koko kylmän sodan ajan sekä puolustusvoimien että politiikassa johtavassa asemassa olevien suomalaisten ja ruotsalaisten kesken tehtiin jonkinlaista yhteistyötä ja tietojen vaihtoa. Siten Ekmanin tutkimus pakottaa pohtimaan, että ruotsalaiset ovat kuitenkin arvioineet Suomen osaksi länsimaita, YYA-sopimuksesta huolimatta. Aiempi kotimainen tutkimus on nimittäin osoittanut, että kaikkialla lännessä näin ei suinkaan ainakaan kylmän sodan alkuvuosina oltu ajateltu.²

Sten Ekman kuvailee, kuinka Ruotsi varautui toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten idän ja lännen vastakkainasettelussa tilanteeseen, jossa Keski-Euroopassa eskaloituva konflikti olisi ajanut myös Ruotsin mukaan sotilaalliseen kriisiin. Neuvostoliiton arvioitiin pyrkivän turvaamaan Naton vastaisen rajansa pohjoisessa aggressiolla, joka olisi tarkoittanut Suomen ainakin osittaista miehittämistä ja siten hyökkäyksen jatkamista edelleen Ruotsin alueille. Mahdollisena kehityskulkuna nähtiin neuvostodivisioonien vyöryminen Suomen kautta Ruotsin Lappiin, samanaikaisesti toteutettujen suurten maihinnousujen kanssa etelämmäksi Ruotsin rannikolle. Lähtökohtaisesti oletuksena oli, että varautumista varten hyökkäyksestä saataisiin ennakkovaroitus hyvissä ajoin ”hälytyskelloina” toimivien naapurimaiden, etenkin Suomen avulla.

Ekman esittää, että Suomen osuus tässä asetelmassa oli ruotsalaisille erittäin merkittävä: Suomen puolustus olisi ainakin jonkin aikaa pidätellyt hyökkäyksen poissa Ruotsin alueelta, mikä olisi samalla ollut ennakkovaroitusaikaa ruotsalaisten puolustusvalmistelulle ja liikekannallepanolle. Ekman ei suoraan esitä arviota Suomen puolustuksen suorituskyvystä kylmän sodan aikana, joskin aika ajoin välillisesti sivuaa sitä, kuten Suomen 1950-luvun aikaisen, heikohkon ilmapuolustuksen osalta. Kuitenkin teos sisältää joitain arvioita siitä, miten kauan Suomen uskottiin ”kestävän”. Ruotsalaisten intresseissä oli niin ikään voittaa aikaa liikekannallepanon toteutukselle tukemalla taisteluita Suomen puoleisella alueella, viivyttyäkseen Neuvostoliiton pääsyä Ruotsin alueille.

Haastatelluilta ruotsalaisupseereilta saaduilla tiedoilla Ekman hahmottelee ruotsalaisten kylmän sodan

lopulle muotoutuneita suunnitelmia. Perusajatuksena pohjoisella operaatiosuunnalla oli, että Neuvostoliiton hyökkäystä Suomen kautta Ruotsiin viivytettäisiin Tornionjoelta alkaen. Puolustuksen painopiste suunniteltiin linjalle, joka kulki Kalixjokea pitkin. Vihollinen tuli lyödä reservien vastahyökkäyksiin viimeistään Luulajanjoella. Keskeinen rooli taisteluiden aloittamisessa Kalixjoki-linjalla olisi ollut ruotsalaisten paikallispuolustuksella. Sen ryhmittymisen vaihtoehtoissa merkitystä oli etenkin sillä, miten suomalaisjoukot olisivat onnistuneet estämään alueidensa miehittämisen. Lisäksi Suomen puolelle olisi ulotettu ruotsalaisia sissijoukkoja, joilla olisi ollut sekä tiedustelu- että taistelutehtäviä Suomen alueella. Näiden osalta mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon Tornionlaaksosta Ruotsin Lapin rajajääkärikomppanioihin sijoitetut, suomea sujuvasti puhuvat reserviläiset, joiden sukulaiset asuivat Suomessa ja joiden oletettiin ilman muuta saavan ryhmittyä Suomen puolelle kriisin alkaessa. Nämä valmistautuivat myös Neuvostoliiton joukkoja pakenevia suomalaisotilaita kohdatessaan ompelemaan näille ruotsin lipun hihaan, jonka jälkeen heidät olisi suunnitelmassa ryhmitetty ruotsalaisten joukkoihin omina yksiköinä. Mielenkiintoista olisi kuulla, millainen näkemys suomalaisilla olisi tästä ollut.

Esitettyjen johtopäätösten ja väitteiden pohjana ovat lähdevitteiden mukaan sekä arkistolähteet että tutkimusajankohtana avaintehtävissä palvelleiden ruotsalaisten sotilaiden haastattelut. Tietoja on tuettu tutkimusajan artikkeleilla ja aikaisemmalla tutkimuksella. Ekmanin teos ei sisällä esitettyjen tietojen perustaksi lähdeluetteloa, mutta työn lähdeviitteistä voi lukiessaan seurata, mihin perustuen Ekman väitteensä esittää. Perustelut painottuvat ruotsalaisiin lähteisiin, joskin joitain suomalaisiakin on lainattu tai haastateltu. Tekstiä elävöittävät lukuisat suorat lainaukset, joilla on pyritty tuomaan päivänvaloon yhteistyön konkretiaa, jonka olemassaolo vielä jokin aika sitten jyrkästi kiellettiin.

Ekman kirjoittaa puolustusyhteistyön operaatioturvallisuuden haasteista kuvaavasti. Esimerkiksi Itämeren kylmän sodan aikaisen meriliikenteen valvonnan kannalta merkitykselliselle Ahvenanmaalle suunnattavasta, ruotsalaisten sotilaallisesta operaatista ei arkaluontisuutensa vuoksi ollut olemassa kirjoitettua suunnitelmaa. Käsky olisi annettu komentajille suullisesti, vasta tilanteen alkaessa. Ekmanin mukaan osa hänen haastattelemistaan ruotsalaisista on kieltänyt oman nimensä julkaisun, tai yhä kiistää tietävänsä aiheesta mitään. Tämäkin kuvastaa ajankuvaa operaatioturvallisuudesta; asioiden salaamisesta hyvin rajatun piirin tietoon, sekä sen ajattomista näkökohdista geopolitiikkaan. Viime sotien jälkeinen 1950- ja 1960-lukujen suomalainen operatiivinen suunnittelu oli operaatioturvallisuuden näkökulmasta erittäin tarkoin salattua. Ekman todistaa asian olleen samoin myös länsinaapurissamme.

Valitun temaattisen käsittelyn vuoksi teksti pakottaa lukijan palaamaan vuosisadan alkuun ja sieltä takaisin kylmään sotaan yhä uudelleen. Esitetyt takaisinkytkennät eivät kuitenkaan haittaa lukemista, vaikka tekevät kronologiasta hivenen sirpaleisen. Samalla Ekman kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää läpi vuosikymmenten kantaneita pysyviä elementtejä, joihin geopolittiset realiteetit ovat ohjanneet. Esimerkkinä tästä toimii Ahvenanmaan strategista asemaa käsittelevässä luvussa esitetty, vuonna 1940 kirjoitettu kirje, jolla Ekman viittaa yhä tänä päivänä päteviin lainalaisuuksiin. Ekman toteaa kirjassaan, että ”Ruotsin maantieteellinen sijainti on perustavanlaatuinen geostrateginen tosiasia”, jonka vuoksi nykyisten Itämeren alueen jännitteiden kestäessä Ruotsin ja Suomen yhteiset intressit kohtaavat jälleen. Kirjan rakenteen osalta alun johdanto sisältää myös johtopäätökset, sillä erillistä yhteenvetoa ei ole. Sen sijaan Ekman esittelee kirjansa loppuun Suomen ja Ruotsin nykyisiä yhteistyön muotoja, mahdollisuuksia sekä yhdessä toteutettuja viimeaikaisia sotilaallisia harjoituksia. Siten Ekman siirtää lukijan ajassa kylmän sodan otsikostaan 2010-luvulle, kannustaen näin loppuun pohtimaan ruotsalaisten turvallisuuspolitiikan kehitysnäkymiä.

Mika Jääskeläinen, tohtorikoulutettava
Maanpuolustuskorkeakoulu

1. Ks. esim. Vesa Tynkkynen & Petteri Jouko, *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966*. Maanpuolustuskorkeakoulu 2007.
2. Ks. esim. Juuso Säämänen, *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan. Suomen meripuolustuksen maihinnousuntorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle*. Maanpuolustuskorkeakoulu 2017, 77–78.